

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. АРБИТРАЖ ЖӘНЕ МЕДИАЦИЯ. 2-БӨЛІМ

Ағылшынның азаматтық процесіне
Еуропалық әсер

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Ағылшынның азаматтық процесіне Еуропалық әсер

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Жоспар:

1. Адам құқықтары жөніндегі Еуропа конвенциясының 6(1)-бабы
 2. Ағылшынның азаматтық процесіне еуропалық әсердің өзге де қырлары
 3. Ағылшынның азаматтық процесіне қатысты әртүрлі еуропалық келісімдер
 4. Өзге де еуропалық бастамалар
- Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ ЕУРОПА КОНВЕНЦИЯСЫНЫҢ 6(1)-БАБЫ

2000 жылғы қазанда күшіне енген 1998 жылғы Адам құқықтары туралы Заңға сәйкес, адам құқықтары туралы Еуропалық конвенция ағылшын соттарында тікелей қолданылады.

Конвенцияның 6(1)-бабында былай айтылады:

Әділ сот талқылауына құқық: өзінің азаматтық құқықтары мен міндеттерін анықтаған кезде немесе өзіне тағылған кез келген қылмыстық айыптауды қараған кезде, әрбір адам заң негізінде құрылған тәуелсіз және әділ, сот оның ісін ақылға қонымды мерзімде әділ және жария талқылауға құқылы.

Негізгі қағидаттың бұл маңызды кодификациясы келесі элементтерден тұрады:

(i) «объективті тыңдау»: бұл барлық аспектілерді қамтитын кең тұжырымдама:

- (a) жарыссөзге қатысу құқығы;
 - (b) жарыссөз мүмкіндіктерінің теңдігіне құқық;
 - (c) дәлелдемелерді дұрыс ұсыну құқығы;
 - (d) қарсылас қуәларынан айқаспалы жауап алу құқығы;
 - (e) негізделген сот шешіміне құқық;
- (ii) «жария тыңдау»: шешімді жария жариялау құқығын қоса алғанда;
 - (iii) «ақылға қонымды мерзімдерде тыңдау»; және
 - (iv) «заң негізінде құрылған тәуелсіз және бейтарап сотта істі тыңдау».

Golder v. UK (1975) ісінде адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот (1975 жыл) «сотқа қол жеткізу» имплициттік негізін қалаушы құқығын анықтады. Лорд Бингем *Brown v. Stott (2001)* ісінде түсіндірді:

6(1)-бап Сот төрелігіне қол жеткізуге тікелей құқығы жоқ, бірақ «*Golder v. U. K. (1975)*» ісіндегі Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот бұл ереже сот әділдігіне қолжетімділікті қорғаусыз толық рәсімдік кепілдіктер беруі үшін «ақылсыз» деп мәлімдеді. Голдер ісі бойынша сот бұл тұспа-тұс келетін құқық абсолютті емес, сондықтан рұқсат етілген шектеу болғанын мойындады».

Сот төрелігіне қол жеткізу үшін басты кедергі Англиядағы сот талқылауының жоғары құны болып табылады. Сэр Руперт Джексонның «*Civil Litigation Costs Review*» кітабында (желтоқсан 2009 жыл) ағылшын азаматтық сот ісін жүргізудің жоғары құны, сондай-ақ шығындардың кең танымал техникалық проблемасы қарастырылады.

English v. Emery Reimbold & Strick Ltd -дегі (2002) апелляциялық сот 6 (1) бабы сот арқылы іс бойынша дәлелді шешім беруді талап етеді.

Адам құқықтары туралы Еуропалық конвенцияның ең маңызды салдары Лорд-канцлердің дәстүрлі сот рөлін жою және Лордтар палатасының апелляциялық комитетін Біріккен Корольдіктің Жоғарғы сотына қайта құру жөніндегі шешімі болды (ол өзінің бірінші отырысын 2009 жылғы 1 қазанда өткізді).

McGonnell ісінде (2000 жыл) Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот Біріккен Корольдік бұл талапты бұзды деп қаулы етті, өйткені Гернси сот приставы (судья және Гернси заң шығару органының мүшесі) Гернси аралының заң шығару палатасына төрағалық ету кезінде қабылданған жоспарлау туралы заңнамаға қатысты азаматтық істі қарауға қатысты. *McGonnell* шешімі (2000 жыл) Лорд-канцлердің сот істері бойынша шешім шығару қабілетіне қатысты күмән тудырады (іс жүзінде лорд-канцлер Лорд палатасы немесе құпия кеңес тыңдаған апелляцияға қатысты қазіргі жағдайда ғана отыратын болады). Бұл лорд-канцлер атқарушылық, заңнамалық және сот функцияларын біріктіруіне байланысты.

Конституциялық реформа туралы 2005 жылғы заң Еуропадағы адам құқықтарының сақталуы тұрғысынан қабылданды. Бұл статут Лорд-канцлерді оның сот рөлінің ежелгі қызметінен айырды. Ол судья болуын тоқтатты. Оның орнына ол тек атқарушы биліктің өкілі, Тәждің министрі және Министрлер

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Ағылшынның азаматтық процесіне Еуропалық әсер

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Кабинетінің мүшесі болып табылады. Бұдан басқа, 2005 жылғы заң қабылданғаннан кейін лорд-канцлер заңдық біліктілікті қажет етпейді.

Лорд-канцлер соттан тыс іс жүргізу министрі лауазымына дейін төмендетілген соң, Жоғарғы Сотты құру үшін негіздер тазартылды. 2009 жылы Лордтар палатасының Сот комитеті таратылды. Осыған байланысты, 2009 жылы 1-қазанда Біріккен Корольдігі Жоғарғы Сотының бірінші отырысы өтті. Осылайша, Конституциялық пуристтер жеңіске жетті.

Кеңістік тұрғысынан бұл мәселелер көрсетілген жерлерде толық қаралады. *Tariq v. Home Office* (2011) және *Al Rawi v. Security Service* (2011) шешімдерінен, кең сот процесі – іс жүзінде жария құқық саласы пайда болды-ол Ұлыбритания билігі мен Страсбург соты арасындағы өзара іс-қимылмен ішінара ынталандырылады. *Secretary of State for the Home Department v. AF (No 3)* (2009) Істе, ағылшын соттары *A v. UK* (2009: 27.10) ісі бойынша Страсбург сотының (үлкен Палата) шешіміне бағынуға мәжбүр болды, оған сәйкес адамның бостандығына қатысты шаралар зардап шеккен адамның іс материалдарын білу және қайшы келетін және оны қарау үшін негіз ретінде пайдаланылған құқығын негізсіз жоятын процесте айқындала алмайды.

2. АҒЫЛШЫННЫҢ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСІНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ӘСЕРДІҢ ӨЗГЕ ДЕ ҚЫРЛАРЫ

Бұған дейін айтылғандай, *Allianz SpA etc v. West Tankers* ісі бойынша Еуропалық сот, *Фронт-комор* (2009) ЕО-ға мүше мемлекеттердің бірінің соттарында юрисдикция аймағы шегінде осындай құқыққа қарсы сот талқылауын жалғастырудан төрелік тарапты ұстап қалу үшін ағылшын соттары бұдан былай «тыйым салынған сот тыйымдарын» шығара алмайды деп қаулы етті (яғни Брюссель регламентімен реттелетін ЕО-ға мүше мемлекеттер (2001).

Жарыс қағаздарын қабылдамау құқығы (енді талап қою арызы, қарсылық, жауап не қарсы талап қою әлде оның кез келген бөлігі болсын, «істі баяндау» ретінде белгілі) осы жағдайлардың кез келгенінде іске асырылуы мүмкін:

- іс бойынша арызда талап-арызды беру немесе қорғау үшін ақылға қонымды негіздер ашылмаса;
- іс бойынша арыз сот процесін теріс пайдалану болып табылса немесе басқаша түрде істің әділ шешілуіне кедергі келтіруі мүмкін болса;
- немесе сот қаулысы сақталмаса;
- немесе қағидалар әлде практика сақталмаса.

Алып тастау үшін негіздердің бірі (талап арызда талап қою немесе оны қорғау үшін жеткілікті негіздер жоқ болғандықтан) азаматтық сот ісін жүргізу қағидаларының 24-бөлігі бойынша жеңілдетілген тәртіппен шешім шығару жөніндегі соттың құзыретімен қиылысуы мүмкін. Сотқа дейінгі екі рәсім де сотқа жаман немесе әлсіз шағымдарды немесе қарсылықтарды жоюға мүмкіндік беретін функцияны орындайды. Сот тек сот талқылауы барысында ауызша айғақтар қабылдай алатын дәлелдемелерге қатысты шектелуге жатады. Көріп отырғанымыздай, жиынтық үкімді елеуі юрисдикцияға қарағанда әлдеқайда таза торға ие.

Алдымен *Osman v. UK* (1998) ісінде Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот (1998 жыл) заң жүзінде негізсіз талап-арыздардан бас тарту үшін ереуіл рәсімін пайдаланғаны үшін ағылшын соттарын айыптады, ал Люксембург соты осы сот талқылауының фактілері бойынша 6-баптың бұзылуы орын алды деп қаулы етті. Бірақ бірнеше жыл ішінде залал қалпына келтірілді: Еуропалық сот *Z v. UK* (2001) ісінде егер ағылшын соты талап қоюды (немесе қарсылықтарды) алып тастау туралы шешім қабылдаса, мұндай сүзгі адамның «әділ сот талқылауына» құқығына сәйкес келеді деп таныды. *Z v. UK* (2001) ісінде сот былай деді:

‘Сотқа қол жеткізу принципін бұзатын талап үшін тұрақты негіздердің болуын белгілейтін теңестіру рәсімін қарауға ешқандай негіз жоқ. Мұндай рәсім шеңберінде талапкер, әдетте, сотқа заңға өз шағымдарын қолдау үшін дәлелдерді ұсынуға мүмкіндігі бар және сот жарыс рәсімі аяқталғаннан кейін осы мәселелер бойынша шешім шығарады...» Ол: «арыз берушілердің жергілікті билік органына сотқа бере алмауы иммунитеттен емес, ішкі заңнамадағы талап-арызға материалдық құқықты реттейтін қолданылатын қағидадан туындайды. Сотқа қол жеткізуге ешқандай шектеулер болған жоқ...

Осы талаптарға сәйкес әрекет ететін және иммунитет шамадан тыс созылғандығы туралы мәселені қарайтын ағылшын соттарының мысалы болып *Jones V. Kaney* (2011) ісінде Тарап тағайындаған сарапшының иммунитетін жою туралы Біріккен Корольдіктің Жоғарғы Соты табылады.

Акзо Нобеледегі Еуропалық сот (2010 жыл) заңгердің консультациясы ЕО монополияға қарсы

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Ағылшынның азаматтық поцесіне Еуропалық әсер

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

заңнамасының мақсаттары үшін заң консультациясының артықшылығы болып табылмайтынын растады. Ағылшын құқығында, керісінше, позиция штаттық адвокат артықшылықты заң консультацияларын ұсына алады. Бұл Alfred Crompton Amusement Machines Ltd v. Customs & Excise Commissioners (No 2) (1972) ісінде расталған, онда апелляциялық сот XIX ғасырдың басына дейін (Қазынашылықтың заңгері, үкіметті қозғайтын сот талқылауларының едәуір бөлігін өткізуге жауапты адвокаттардың бас органы болған жағдайда) қадағаланатын бұрынғы практиканы атап өтті. Бағынудың ағылшын жүйесіне сәйкес жалдамалы штаттық адвокат өз клиенттеріне-жұмыс берушілерге құқықтық мәселелер бойынша кеңес беру кезінде тәуелсіздікті және кәсіби адалдықты сақтауға сене алады. Жеке сектордың корпоративтік заңгерлеріне де осындай құрмет көрсетілді.

Ағылшын құқығында бұл артықшылықтар кең мағынада 1968 жылғы Азаматтық дәлелдемелер туралы Заңның 14-бабында айқындалады, ол мынаны білдіреді:

Адамның кез келген сот талқылауында қылмыстық іс қарауынан басқа кез келген сұрақтарға жауап беруден немесе қандай да бір құжаттарды немесе заттарды беруден бас тарту, егер бұл жасалған болса, бұл адамның [немесе оның жұбайы / зайыбы] бұл адам құқық бұзушылық жасағаны үшін немесе залалды өтеу үшін қудалануға ұшырайтынына алып келеді [Құрама Корольдіктің заңдарына сәйкес].

Лорд Нойбергер Мырза Gray v. News Group Newspapers Ltd (2012) істегі апелляциялық сотта осы артықшылыққа қатысты Страсбург прецеденттік құқықтың негізгі ерекшеліктерін түсіндірді:

Страсбург сот тәжірибесі аргументті қолдамайды... бұл [адам құқықтары жөніндегі Еуропалық конвенцияның] 6-бабы іс жүзінде өзін-өзі кемсітуге қарсы абсолютті артықшылықты қамтамасыз етеді... азаматтық сот ісін жүргізу шеңберінде айғақтар беруді болдырмау үшін айыпталушыдан өзіне-өзі жалтыраудың артықшылығын талап ету құқығынан айыратын [A] Заңның ережесі, онда оған қарсы қылмыстық сот ісін жүргізуде дәлелдемелерді пайдалануға кедергі келтіретін ереже болған жағдайда, 6-бапқа қайшы болмайды...».

Сондай-ақ Лорд Нойбергерлер MR атап өтті:

Алайда, одан кейін қылмыстық процесте оған қарсы пайдаланылуы мүмкін дәлелдемелерді ұсынуды талап ететін әрбір заңнамалық ереже 6-бапқа (O'Halloran v. United Kingdom (2007), сондай-ақ Brown v. Stott, 2003) қайшы келетін болады деп айтуға болмайды.

Алайда бұрын болған құжаттарға қатысты белгісіздік бар. C plc v. P. (2007) істегі апелляциялық соттың көпшілігі Saunders v. UK (1996) ісі бойынша Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық соттың шешімін қолдана отырып, оларды жүргізуге міндеттейтін қаулы шығарылғанға дейін бар заттар мен құжаттарда ешқандай артықшылықтар жоқ деп қаулы етті, онда сот:

«Бірінші кезекте өзін кемсітпеу құқығы... айыпталушының ерігін құрметтеу үнсіздікті сақтау... [ол] қылмыстық сот ісін жүргізуде мәжбүрлеу өкілеттіктерін пайдалана отырып айыпталушыдан алынуы мүмкін, бірақ күдіктінің еркіне қарамастан бар материалдарды пайдалануға қолданылмайды... ордер негізінде алынған құжаттар, ДНҚ талдау мақсаттары үшін қан немесе несеп және дене тіндерінің үлгілері».

3. АҒЫЛШЫННЫҢ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ ӘРТҮРЛІ ЕУРОПАЛЫҚ КЕЛІСІМДЕР

Бұл жұмыс (еңбек) көлеміне байланысты ЕО құқықтық шеңберлері аясында Құрама Корольдіктің және басқа да мүше мемлекеттердің заңнамасына міндетті түрде енгізілген Еуропалық Одақ құқығының барлық статуттық көздерін егжей-тегжейлі талқылауды қамтымайды.

Юрисдикция туралы қаулыға қосымша (Брюссель қаулысы) (2001 ж.) еуропалық іс жүргізу толықтыруларына жататын құжаттар:

- Дәлелдемелер қызметі туралы қаулы;
- Атқарушы өкім туралы қаулы,
- Төлем тапсырмасы туралы Еуропалық қаулы;
- Ұсақ наразылықтардың Еуропалық рәсімі.

Ағылшын құқығы сондай-ақ азаматтық іс жүргізу регламентіне толықтырулар енгізу, 1980 жылғы талап қою туралы Заңға түзетулер енгізу және осы директивте көзделген құпиялық режимін енгізу (ережелер түрінде) арқылы делдалдық туралы Еуропалық директиваның жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді.

4. ӨЗГЕ ДЕ ЕУРОПАЛЫҚ БАСТАМАЛАР

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Ағылшынның азаматтық поцесіне Еуропалық әсер

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Ұлыбритания үкіметі шоттарды сақтаудың еуропалық тәртібі үшін ұсынылған реттеуден бас тартты. Бірақ үкімет алдағы ұсыныстарды қабылдауға мүдделі екендіктерін білдірді. Өтініш берушілердің пайдасына банктік шоттарды сақтаудың ұсынылған еуропалық тәртібі personam емес, rem-де қызмет етудің жалпыға бірдей құқықтық артықшылық моделін ұстануға болады, бірақ күтпеген элемент оны «ескертусіз» немесе ex parte ұсыну есебінен сақталады.

Еуропалық Одақтың билігі тұтынушылық даулар саласында қолданылатын бірқатар жеке және мемлекеттік соттан тыс әдістерді реттеу бойынша жалпыеуропалық шараларды енгізу мүмкіндігін зерделеуде.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. – М.: Издательский дом «Городец», 2008.
2. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / Пер. с англ.; Под ред. Р.М. Ходыкина. М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
3. Andrews N. Andrews on Civil Processes. Vol. I. Intersentia, 2013.